

De laatsten der letteren-aio's

Mijn hart sloeg over, ik moest mijn tranen bedwingen. Een dolkstoot in de rug, al mijn hoop vervlogen. Toen het college van Bestuur in november besloot om de Faculteiten der Letteren, Biologie en PSCW onder curatele te stellen en voor alle drie een absolute personeelsstop afriep, sloeg zij daarmee de deur dicht in het gezicht van al die letterenstudenten die, zoals ik, stiekem op een aio-plaats hoopten. Het nu machteloze Faculteitsbestuur had onderzoekers altijd beschouwd als een belangrijke diersoort die zelfs in bezuinigingstijd beschermd diende te worden. Volgens velen is de Faculteit der Letteren in november dan ook feitelijk zonder verdoving gesteriliseerd: beroofd van jonge onderzoekers, haar nageslacht, haar enige investering in een pensioenloze toekomst. De politiek en het college van Bestuur zien dat duidelijk anders. Zijn aio's wel zo belangrijk? En is hun positie wel zo begeerlijk?

'Onderzoek doen is een bevredigende en verrijkende bezigheid.' Gijs Mulder, ex-aio Spaans en drie hoofdstukken van zijn promotie verwijderd, klinkt overtuigd. Na vier jaar onderzoek naar indirect en beleefd taalgebruik in het Spaans, was zijn proefschrift nog lang niet af - een probleem waar het grootste deel van de aio's mee kampt. Er volgde een periode van wachtgeld waarin Mulder hard doorwerkte, tot hij bij de vakgroep Spaans een volledige aanstelling kreeg aangeboden als docent taalverwerving. Dat is niet toevallig: sinds de universiteiten in het kader van de 'verzelfstandiging' zelf voor de wachtgelden van ex-werknemers opdraaien, put men voor vacatures bij voorkeur uit mensen die toch al op de loonlijst staan. Heeft Mulder nu nog iets aan zijn aio-jaren? 'Zeker. Ik heb het gevoel dat ik op een heel andere manier lesgeef dan mensen met alleen een pedagogische achtergrond. Mijn ervaring als onderzoeker zorgt ervoor dat ik meer systematiek en helderheid in mijn colleges kan brengen.' Mulders baan is tijdelijk; door de vacaturestop kan er van een contractverlenging geen sprake zijn. En dan? 'Eerst moet mijn proefschrift af. Daarna moet ik eens hard nadenken hoe het verder moet met mij.'

Mulder begon in 1989 en behoort daarmee tot de aio-boom. De universiteit wilde zo snel mogelijk tot een aantal van 140 aio's komen en stelde in de jaren '88, '89 en '90 bij rotten van veertig nieuwe assistenten-in-opleiding aan. 'Toen ik aio werd, was dat eigenlijk heel eenvoudig. Iedereen die wilde, werd aangenomen. In mijn geval hoefde ik niet eens met een onderzoeksvorstel te komen: mijn begeleider had nog een plan liggen.' Toen het streefgetal eenmaal bereikt was, gingen die jaarlijkse aantallen snel omlaag. De selectie werd navenant strenger. Voor 1995 waren

Het in 1986 ingevoerde aio-stelsel heeft op deze faculteit zijn tiende verjaardag niet gehaald. Een van hogerhand afgekondigde personeelsstop betekent dat er voorlopig geen aio's meer aangesteld zullen worden; daarna zullen het hoogstwaarschijnlijk beurspromovendi worden. In de afgelopen acht jaar zijn er, verdeeld over 9 onderzoeksscholen, ruim 230 letteren-aio's aangesteld. Bijna zestig daarvan zijn inmiddels gepromoveerd of staan op het punt dat te doen. Van de rest heeft een enkeling de handdoek in de ring gegooid, maar de meesten werken hard aan hun proefschrift. Héél hard, voor weinig geld, en met de angst om het hart: want de toekomstperspectieven voor doctores in de letteren zijn op zijn zachtst gezegd weinig rooskleurig.

Door Sebas Faber

vijftien nieuwe plaatsen gepland, maar daar heeft het universiteitsbestuur een streep door gezet.

De faculteit zal overigens niet helemaal zonder nieuw jong bloed komen te zitten. Er zijn altijd nog oio's: het salaris van deze onderzoekers-in-opleiding, een veel kleinere groep, wordt niet door de universiteit bekostigd, maar door het NWO (Nederlandse organisatie voor het Wetenschappelijk Onderzoek). Deze zogenaamde 'tweede geldstroom' wordt trouwens ook steeds dunner: wachtgelden en be-

zuinigingen drukken evenzeer op het NWO-budget. Waar aio's nog verplicht zijn om 10% van hun tijd onderwijs te geven, kunnen oio's zich volledig op hun onderzoek storten. Daar staat tegenover dat ze jaarlijks een bewerkelijk voortgangsverslag moeten overleggen. Hein van der Voort, pas begonnen als oio bij Algemene Taalwetenschap, moet niets hebben van die bureaucratische rompslomp. 'Zo'n verslag kost enorm veel tijd; het onderbreekt je normale werkzaamheden. Bovendien kun je in het begin vaak nog niet goed zeggen wat je precies bereikt hebt, ook al werk je nog zo hard. Die bureaucratische druk werkt stressverhogend.' Van der Voort gaat de komende vier jaar een praktisch onbeschreven taal inventariseren. Daar is enige haast bij geboden: er zijn nog maar dertien sprekers. Hein staat dan ook op het punt om naar Brazilië te vertrekken om een paar maanden lang in het regenwoud persoonlijk met alle dertien kennis te maken.

Houdt het NWO dus een streng oog op zijn oio's, bij de aio's is de controle vaak veel minder strikt. Het hangt helemaal af van de begeleiders en promotoren, die de schakel vormen tussen de aio's en de beoordelende commissies. Gijs Mulder is over één van zijn promotoren, Frans van Eemeren *himself*, zeer te spreken: 'Hij kijkt alles wat ik doe heel precies na en is erg kritisch. Elke zin die ik schrijf moet ik verantwoorden. Ik heb enorm veel van hem geleerd.' De situatie van Muriel Norde, aio Skandinavistiek en al bijna vier jaar bezig met een historisch onderzoek naar genitieven in het Zweeds, is een voorbeeld van het andere uiterste. 'Ik heb soms het gevoel dat ik het grotendeels alleen moet opknappen. Niemand in Nederland is echt deskundig op het gebied van mijn onderzoek. Mijn promotor is dat daarom vooral *pro forma*, omdat dat dat nu eenmaal een hoogleraar moet zijn. Hij is dramaturg. Ik word begeleid door een docent Skandinavistiek. Hij doet het heel goed, maar is niet zo streng: we spreken wel eens deadlines af, maar die vergeet hij vervolgens. Ik vond het vooral in het begin heel moeilijk om zonder stok achter de deur de noodzakelijke zelfdiscipline op te brengen.' Zou het mogelijk zijn daarvan misbruik te maken? 'Ja hoor. Ik kan als ik dat wil zo een dag op het strand gaan liggen.' Niet dat ze dat ook werkelijk doet: net als het grootste deel van de aio's werkt ze zich te pletter. Norde, die in een achterafhoekje van het P.C.Hoofthuis een pijpenla met iemand moet delen, is niet onverdeeld positief over haar aio-schap. Het onderzoek is interessant en sinds ze onderwijs mag geven voelt ze zich ook wel een gewaardeerd lid van de vakgroep, maar de eerste jaren voelde ze zich een 'tus-

sending': geen student, maar ook geen volledig universitair medewerker, onderbetaald, (als ik straks promoveer ben ik 28 jaar oud en onderbetaald. 'Toen ik begon, was mijn houding: ik doe wat ik leuk vind en word er nog voor betaald ook. Nu vraag ik me vaak af waarin mijn werk eigenlijk verschilt van dat van andere medewerkers.' De salariering van aio's is een heikel punt. Formeel verdienen ze evenveel als een medewerker, zij het met een fikse korting omdat ze nu eenmaal nog veel onderwijs krijgen. Het eerste jaar bedraagt het salaris 2003 gulden bruto, en dat loopt in het laatste jaar op tot 3573 gulden bij een volledige aanstelling.

De beloning van aio's en oio's heeft alles te maken met hun status. Zijn het voor de universiteit zeer waardevolle, maar sterk onderbetaalde krachten? Of mogen ze blij zijn dat

Het aio-stelsel

In 1983, twee jaar na de invoering van de Wet twee-fasenstructuur, werd in de concept-nota-Beiaard voorgesteld om de destijds bestaande onderzoekopleiding en de functie van assistent-onderzoeker samen te voegen in een nieuwe vorm: de assistent in opleiding. De hoogleraar H. Pinkster, verantwoordelijk voor het opzetten van de letterenkant van deze nieuwe onderzoekopleiding, stelde dat deze zou moeten leiden 'tot een diploma dat aangeeft dat de bezitter ervan heeft bewezen in zijn vakgebied wetenschappelijk onderzoek te kunnen verrichten.' Via de definitieve beleidsnota-Beiaard (1984) en een discussiestuk van een werkgroep van de Academische Raad, waarin het belang van een goede begeleiding en frequente voortgangscontroles werd benadrukt, verscheen half oktober 1986 de rechtspositieregeling voor aio's in het *Staatsblad*. Kort daarop vonden de eerste aanstellingen plaats. Sindsdien is het stelsel aan veel kritiek onderhevig geweest. Verschillende evaluatie-rapporten wezen erop dat de begeleiding en het onderwijs aan de aio's te wensen overliet. Ook werden vraagtekens geplaatst bij het toekomstperspectief van de aio, die opgeleid wordt voor een wetenschappelijke carrière terwijl de arbeidsmarkt daarvoor slechts op zeer beperkte schaal ruimte biedt. Sinds de Nederlandse universiteiten de wachtgelden voor werkeloze ex-aio's uit eigen beurs moeten bekostigen, heeft het stelsel snel aan steun verloren. Er gaan steeds meer stemmen op voor een systeem van promotie-stipendia; aan de UvA is de faculteit van PSCW daar al mee begonnen. Kees Ostendorf, beleidsmedewerker van het faculteitsbureau, staat in principe niet afwijzend tegenover deze verandering: 'Een aio-contract is in zijn huidige vorm eigenlijk onzuiver. Formeel wordt een inspanningseis gesteld, terwijl het in feite om een prestatie-eis gaat: namelijk het schrijven van een proefschrift. Het zou logischer zijn om de prestatie te verbinden aan een stipendium, met eventueel een aanvullend arbeidscontract voor het geven van onderwijs.'

Bron: Jeroen Benders, *De rituele dans rond de doctorstitel. De discussie over het promoveren in de geesteswetenschappen in Nederland, circa 1900-1990* (Rijksuniversiteit Groningen, 1993).

ze betaald krijgen voor het doen van een onderzoek waar ze vooral persoonlijk veel aan hebben? Het is dezelfde discussie die nu over gewone studenten wordt gevoerd: is hun studie een maatschappelijke investering die bekostigd moet worden door de Staat, of is het element van de persoonlijke verrijking zo belangrijk dat de student best mag worden gevraagd zelf voor zijn studie te betalen? Onder de druk van uit hun voegen barstende budgetten worden in de politiek steeds grotere vraagtekens gezet bij het maatschappelijk nut van hoger onderwijs. De opkomst van het 'rendementsdenken' werd weer eens duidelijk uit een vraaggesprek in NRC Handelsblad van 24 november jl. met minister Ritzen: 'Onderzoek laat zien dat er al een grote kans is op hoger salaris bij één of twee jaar hoger onderwijs, zelfs al heb je geen diploma. Naarmate een student meer jaren hoger onderwijs volgt, neemt het rendement voor de samenleving verhoudingsgewijs af en voor het individu toe.' Aldus de minister. Wat denken de aio's zelf over die verhouding tussen maatschappelijk nut en persoonlijke verrijking?

Hein van der Voort: 'Als wat ik doe niet nuttig is, zie ik niet in wat dan wel nuttig zou zijn.' Muriel Norde is minder stellig. 'Het is heel moeilijk om het maatschappelijk nut van wetenschappelijk onderzoek te beoordelen. De taalkundige is wat dat betreft extra gehandicapt. Van wis- en natuurkundig onderzoek is men vaak veel eerder bereid het nut in te zien; als taalkundige word je altijd in de verdediging gedwongen. Maar ik zie niet in waarom taalkundig onderzoek minder nuttig zou zijn dan sterrenkunde. Zwarte gaten onderzoeken, dat is toch ook maar een uit de hand gelopen jongensdroom?' Ook Gijs Mulder ziet heel duidelijk hoe zijn onderzoek de samenleving vooruit kan helpen. 'De theorie van taalhandelingen is heel belangrijk voor het onderwijs in vreemde talen, voor het opstellen van communicatieve grammatica's bijvoorbeeld. En er zijn nog veel meer voorbeelden te bedenken.'

Toch lijkt de politiek het belang van wetenschappelijk onderzoek niet genoeg in te zien, helemaal niet waar het de alfa- en gammawetenschappen betreft. Volgens Hein van der Voort hebben de alfa-academici dat deels aan zichzelf te wijten. 'Dat de politiek het nut van het onderzoek in de letteren niet in wil zien, komt doordat de discussie erover niet wordt

aangegaan. De hogere academici vinden dat nut zo vanzelfsprekend dat ze menen zich daarover niet te hoeven uitlaten. Maar zo blijft de mythe bestaan dat men in de alfa-wetenschappen eigenlijk maar wat aanfröbelt. Ik ben heel nuttig bezig, en relatief gesproken voor een schijntje. In het bedrijfsleven zou het tien keer zoveel kosten om iemand mijn werk te laten doen.'

Een aio-salaris houdt inderdaad niet over. Een net afgestuurde student mag ruim duizend gulden bruto dan best riant toeschijnen, maar drie jaar later hebben aio's - inmiddels vaak een partner en kinderen rijker - het allesbehalve breed. De angst en onzekerheid over de toekomst komen daar nog bij. Want wat moet je, als kersverse doctor in de letteren? De meest voor de hand liggende weg, een universitaire loopbaan, is praktisch afgesloten: de Nederlandse academie is voorlopig meer dan verzadigd en in het buitenland is het niet veel beter. Post-doc-onderzoeker dan maar? Weinig kans. Muriel Norde: 'Als ik straks promoveer ben ik 28 jaar oud. Ik heb geen noemenswaardige werkervaring, ben meteen na de middelbare school gaan studeren en vanzelf het aio-schap ingerold. Over iets anders dan universitair werk heb ik nooit nagedacht. Ik ben bang dat ik van de wereld vervreemd ben.' Sinds kort wordt er een cursus loopbaanoriëntatie gegeven voor aio's en oio's. Het eerste dat ze daar wordt ingepeperd is dat de arbeidsmarkt niet om ze zit te springen. De felbegeerde doctorstitel blijkt vaak minder een hulp dan een handicap.

En de toekomst van het onderzoek in de letteren? Beleidsmedewerker van de Faculteit der Letteren Kees Ostendorf heeft nog niet alle hoop verloren. 'Verschillende onderzoeksinstituten waren al verplichtingen aangegaan om een bepaald aantal aio's te leveren. Daar kan het College van Bestuur niet zomaar een stokje voor steken. Ik sluit niet uit dat er dit jaar alsnog een ronde komt, maar dan meteen één voor beurspromovendi.' Een beurspromovendus is weinig meer dan een veredelde student. Hij of zij krijgt geen echte aanstelling, en kan waarschijnlijk geen aanspraak maken op ouderschapsverlof, wachtgeld en andere voordelen. 'De onderzoekers zouden er ook financieel flink op achteruit gaan. Ik heb bedragen horen noemen van 2100 gulden bruto per maand, maar dat dan vier jaar lang.' Wie had het over persoonlijke verrijking?

(Advertentie)

Nummer 1

Babel feliciteert zijn medewerker

Sebas Faber

met het winnen van de

P.C. Hooft essay-wedstrijd